

„Staroobrzędowcy za granicą III. Historia. Religia. Język. Kultura”.
Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej.
Toruń 19-20.09.2016

“Old Believer Abroad III. History. Religion. Language. Culture”. Conference report on an international scientific conference. Toruń 19th-20th September 2016

Streszczenie: Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej z cyklu „Staroobrzędowcy za granicą” zorganizowanej w dniach 19-20 września 2016 w Toruniu. Konferencja była poświęcona różnorodnym aspektom funkcjonowania staroobrzędowych wspólnot poza granicami Rosji, zagadnieniom starowerskiej emigracji oraz ogólnym problemom staroobrzędowstwa.

Słowa kluczowe: sprawozdanie, staroobrzędowcy, rosyjska diaspora

Summary: Conference report on an international scientific conference “Old Believers Abroad”, held in Toruń 19th-20th September 2016. The conference was devoted to various aspects of life of Old Believers’ communities outside Russia, as well as the problems of Old Believer emigration and general questions of Old Believerism.

Key words: conference report, Old Believers, Russian diaspora

W dniach 19-20 września 2016 roku w Toruniu odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Staroobrzędowcy za granicą III. Historia. Religia. Język. Kultura”. Konferencja zorganizowana została przez Katedrę Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika i wzorem poprzednich edycji z 2008 i 2012 r. cieszyła się dużym zainteresowaniem zarówno ze strony polskich, jak i zagranicznych badaczy starowerskiej emigracji. Obrady odbywały się równolegle w dwóch sekcjach – językoznawczej i historyczno-kulturoznawczej. Zdecydowana większość uczestników przygotowała swoje teksty w języku rosyjskim, w związku z czym wśród 28 referatów znalazły się aż 22 rosyjskojęzyczne wystąpienia.

Odbywające się pierwszego dnia posiedzenie plenarne poświęcone było Jubileuszowi 90-lecia prof. Leonida Kasatkina. Jako pierwszy głos zabrał Stefan Grzybowski, którego wystąpienie (*Слово о Леониде Леонидовиче Касаткине*) zostało dedykowane zasłużonemu rosyjskiemu badaczowi staroobrzędowstwa. Kolejne dwa referaty wygłoszone zostały przez Walerija Kierowa i Jelenę Korolową. Autor pierwszego zwrócił uwagę na to, jak wraz ze zmianami na arenie międzynarodowej na początku XX w. zmieniło się podejście staroobrzędowców do władzy. Natomiast łotewska lingwistka zwróciła uwagę na archaiczność, która jest cechą charakterystyczną dla religii, języka oraz zachowania tamtejszej społeczności staroobrzędowców. W swoim wystąpieniu zajęła się ona zagadnieniem archaicznej leksyki starowierców Łatgalii. Kolejne referaty wygłaszane były już w poszczególnych sekcjach.

Pierwszego dnia uczestnicy sekcji językoznawczej usłyszeć mogli 10 referatów. Jako pierwsza wystąpiła toruńska badaczka staroobrzędowstwa, Dorota Paško-Konecniak, która przedstawiła podstawowe zasady akcentuacji zapożyczonych z języka polskiego słów występujących w rosyjskiej gwarze polskich staroobrzędowców. Drugi referat dotyczył języka staroobrzędowców mieszkających w Łatgalii. Tatiana Ganienkowa zaprezentowała i omówiła materiał zebrany podczas odbywającej się w czerwcu 2016 r. ekspedycji. Na asymilacyjną miękkość spółgłosek [ś], [ź], [ć], [ż] w gwarze staroobrzędowców mieszkających w Polsce zwrócił uwagę Adam Jaskólski. Problemem lingwistycznego opisu oraz analizą starowerskich tekstów zajęła się Helena Pociachina. Zauważyła ona, że do dziedzictwa literackiego staroobrzędowców należą utwory różnych gatunków, których język nie jest jednorodny – można w nich odnaleźć elementy języka potocznego oraz cerkiewnosłowiańskiego. Kolejne referaty wygłosiło troje badaczy z ośrodka toruńskiego. Magdalena Grupa w swoim wystąpieniu zwróciła uwagę na występujące w mowie średniego pokolenia staroobrzędowców regionu suwalsko-augustowskiego kalki i półkalki frazeologiczne. O innowacjach w rosyjskiej gwarze polskich starowierców powstających pod wpływem języka polskiego mówił Stefan Grzybowski. Natomiast Magdalena Ziółkowska-Mówka w swoim referacie przedstawiła kontekst użycia oraz zabarwienie emocjonalne imion nadawanych staroobrzędowcom z ośrodka suwalskiego. W ostatnim bloku obrad tej sekcji jako pierwsza zabrała głos Galina Lubimowa, która, odwołując się do kultury agrarnej, analizowała motyw winy. W swoim referacie omówiła ona pewien paradoks, który pojawił się w kulturze syberyjskich staroobrzędowców: mimo, że nie popierali oni wprowadzania nowoczesnych urządzeń usprawniających pracę na roli, to aktywnie uczestniczyli w modernizacji rosyjskiego przemysłu. Angelika Pawlaczyk, odwołując się do utworów poetyckich jednej z przedstawicielek staroobrzędowców z ośrodka augustowskiego, wyodrębniła główne zmiany, jakie dokonały się w kulturze współczesnych polskich staroobrzędowców. Natomiast ostatni referat poświęcony był staroobrzędowcom-czasowiennikom. Olga Rownowa powiedziała o przyczynach, problemach oraz perspektywach ich reemigracji z Ameryki Południowej do Rosji.

W tym samym czasie obradowała również sekcja historyczno-kulturoznawcza. Jako pierwszy ze swoim referatem (*Polskie zamieszanie w relacjach Moskwa-Braila w połowie XX wieku*) wystąpił Stefan Pastuszewski. Poruszył on kwestie związane przede wszystkim z działaniami oraz posługą biskupią polskiego duchownego Ignacego Wysoczańskiego. Zoja Jaroszewicz-Pieresałcew, opierając się na dokumentach Cerkwi prawosławnej, omówiła temat jednowierców w Królestwie Polskim. Krzysztof Snarski, zajmujący się tożsamością kulturową polskich staroobrzędowców, w swoim wystąpieniu zwrócił uwagę na jedno z istotnych do jej badań źródeł – kronik Wacława Fiedotowa. Jako ostatnia wystąpiła Irina Poczinskaja, która omówiła działania władzy po 1825 r., kiedy to na różne sposoby zmuszano staroobrzędowców do odejścia od ich wiary. Autorka opisała ten proces, opierając się na liście krewnych jednego z mieszkańców Dobrianki, w którym opisane zostały losy kilku osób sprzeciwiających się przyjmowaniu innej wiary. W kolejnym bloku Mari-Liis Paaver i Grigorij Potaszenko przedstawili biografię i twórczość XX-wiecznego ikonopisarza – Iwana Michajłowa, który przyczynił się do rozwoju tradycji staroobrzędowców na terenach Litwy, Białorusi, Polski oraz Łotwy. Kolejna prelegentka – Jelena Daniłko – w swoim wystąpieniu poruszyła problem funkcjonowania utopijnych idei wśród staroobrzędowców.

W tym celu zaprezentowała ona dwie wersje biografii Arkadija Biełowodskiego, z których pierwsza oparta jest na wydarzeniach prawdziwych, a druga stanowi zbiór zasłyszanych opowieści oraz ustnych przekazów. Azij Iwanow opowiedział o Muzeum Historii Staroobrzędowstwa, które powstało w 2015 r. w Rydze – o jego celach, założeniach, ekspozycjach oraz działalności.

W ostatnim bloku wygłoszono 3 referaty. Przedmiotem rozważań pierwszego były Rymki – jedno z największych staroobrzędowych centrów na Litwie. Nadieżda Morozowa podczas swojego wystąpienia opowiedziała o okolicznościach zwołanego w nim w latach 50. XIX w. soboru oraz analizowanych treściach dokumentów soborowych. Natomiast Roman Majorow, opierając się na materiałach archiwalnych, przedstawił historię staroobrzędowców-popowców w Warszawie z początku XX wieku. Ostatni referat w tej sekcji wygłosił Aleksandr Łotko, który podczas swojego wystąpienia zwrócił uwagę na bogactwo dziedzictwa kulturowego i duchownego pozostawionego przez przodków ryskich staroobrzędowców.

Drugiego dnia organizatorzy połączyli sekcje i wygłoszonych zostało 6 referatów. Jako pierwszy wystąpił Michał Głuszkowski, który opowiedział o tym, w jaki sposób polska cebula wpływa na procesy demograficzne w społeczności staroobrzędowców na wybrzeżu jez. Pejpus (Czudzkiego). Toruński badacz w swoich rozważaniach opierał się na materiale zebrany podczas jednej z ekspedycji. Swoimi refleksjami podzielił się również Zbigniew Olczak, który w swoim wystąpieniu zaprezentował materiał zebrany podczas odbywającej się w sierpniu 2016 r. ekspedycji archeograficznej do Krasnojarskiego Kraju. Irina Szurmele opowiedziała o wydawniczo-oświatowych działaniach ryskiej griebieniszczykowskiej starowerskiej społeczności. Natomiast Joanna Panasiuk w swoim referacie skupiła się na pochodzących z terenów Rzeczypospolitej XVIII-wiecznych księgach, które stanowią zbiory wspólnoty staroobrzędowców na Zabajkalu. O tradycyjnym stroju czasowienników z Uralu opowiadał Aleksandr Czernych. Jako że ubiór stanowi jeden z wyróżników tożsamości religijnej, rosyjski etnograf zwrócił uwagę na ważne elementy ich odzieży i jej symbolikę oraz na leksykę, która jest charakterystyczna właśnie dla tej grupy staroobrzędowców. Następnie uczestnicy wysłuchali Joanny Orzechowskiej, która, opierając się na tekstach należących do kolekcji klasztoru staroobrzędowców w Wojnowie, opowiedziała o niewerbalnych rytuałach i znakach, które towarzyszą obrządkom pogrzebowym.

Po wszystkich odbywających się tego dnia wystąpieniach organizatorzy zaprosili uczestników na spotkanie z autorką książki *Rzeka ludzi osobnych* – Katarzyną Enerlich. Pisarka opowiedziała o pracy nad powieścią: o źródłach naukowych, na których oparła swoją opowieść, o rozmowach, które w tym celu przeprowadziła oraz o historiach prawdziwych i zmyślonych, które pojawiły się w powieści. Następnie głos zabrał Eugeniusz Iwaniec, którego wystąpienie poświęcone było „kontaktom z wybitnymi przedstawicielami staroobrzędowstwa moskiewskiego”. Wypowiedział się on również na temat książki napisanej przez K. Enerlich, która korzystała m.in. z jego klasycznej pracy *Z dziejów staroobrzędowców na ziemiach polskich XVII-XX w.*

Toruńska konferencja nie bez powodu odbywała się już po raz trzeci. Na tle innych wyróżnia ją przede wszystkim to, że jako jedyna w Polsce w całości poświęcona jest historii, religii, językowi i kulturze staroobrzędowstwa w diasporze. Dzięki temu badacze z różnych

krajów mogą podzielić się wynikami badań prowadzonych w tym szczególnym zakresie opisu starobrzędowych społeczności rozproszonych na całym świecie.